

Kortere anmeldelser

CARSTEN JAHNKE: *Das Silber des Meeres. Fang und Vertrieb von Ostseehering zwischen Norwegen und Italien (12.-16. Jahrhundert)*, Weimar / Wien 2000, 452 s.

Emnet for dette værk, der er skrevet som en *Dissertation* hos Thomas Riis, Kiel, er sildefangsten og -handlen i nordeuropæisk middelalder, og det slutter sig således til en stime af nyere arbejder, der belyser den nyere fiskerihistorie på vore breddegrader. Fra dansk side fra kan man nævne Bjarne Stoklunds *Bondefiskere og strandsiddere. Studier over de store sæsonfiskerier 1350-1600*, 2000, mens der fra tysk side foreligger Angelika Lampen, *Fischerei und Fischhandel im Mittelalter. Wirtschafts- und sozialgeschichtliche Untersuchungen nach urkundlichen und archäologischen Quellen des 6. bis 14. Jahrhunderts im Gebiet des Deutschen Reiches*, 2000. Lampens værk har som Jahnkes indbragt forfatteren doktorgraden. Fokus i de to værker er imidlertid ret forskellig. Lampen spænder over flere felter. Hun forsøger ikke kun at dække 800 års tysk fiskerihistorie i tiden fra tidlig middelalder til ca. 1350, men også at beskrive såvel hav- som indlandsfiskeri og i den forbindelse også at udnytte arkæozoologien. Her har Jahnke klogt koncentreret sig om østersøsilden, væsentlig ud fra de skriftlige kilder - emnet er stort nok endda.

De fiskeregioner, Jahnke udvælger som betydningsfulde, er Rygen, Skåne, Bohuslen samt Limfjorden. Her er Skånefiskeriet absolut mest betydningsfuld med en forløber i Rygenfiskeriet og et komplementerende fangstområde i Bohuslen. Ålborgsild betragtes, på trods af periodisk stor afsætning, som værende af mindre betydning. Fra disse områder kom der mellem 1100-tallet og 1600-tallet fisk i mængder og til så brede kredse, så de kan betegnes som et europæisk masseprodukt. Centralt i Jahnkes fremstilling står den retslige side af fiskeriet. Forfatteren anser til syvende og sidst de retslige rammer for afgørende for muligheden af så store internationale foretagender, som sildefiskeriet repræsenterer, og skildrer indgående, hvordan den danske retsudvikling skabte grundlag for de internationale skånske messer med de facto selvstændige fed / Vitten. Gennemgangen af den topografiske, fiskeriteknologiske og handelsmæssige side af sagen er imidlertid også imponerende. Ældre forestillinger om, at fiskerne i Skåne var danskere, mens købmændene var tyskere aflives grundigt. Alle kunne være med i det internationale liv, der, understreger Jahnke, udgjorde en »protoindustri« eller »præindustri«, præget af frit fiskeri, arbejdsdeling og fri prisdannelse. Vi får en glimrende gennemgang af forskydningen fra det oprindelige fiskeri ved Skanør-Falsterbo til andre pladser ved Øresund, Dragør, Malmø, Simrishamn, Trelleborg, Ystad, Landskrona og en mængde »vilde lejer«. Særlig Malmøs dominerende rolle i sildehandelen sidst i 1300-tallet er velbelyst, bl.a. ud fra et nyfundet regnskab fra 1375. Det fremgår klart, at tiden omkring 1370 repræsenterer skånemessernes højdepunkt. De udgjorde da Nordeuropas betydeligste marked med handlende fra store dele af Europa, der mødtes og udvekslede varer, fisk og penge. Detaljeret vises afsætningsvejene fra Skåne, der via mange mellemmand strakte sig de 1650 km ned til Milano, og

studier af købmandsregnskaber, bl.a. i Tallins arkiv, afslører de anvendte handelsteknikker og de meget store profiler. Det konkluderes, at det middelalderlige europæiske marked var et fællesmarked, hvor Danmark takket været silden ikke indtog nogen perifer plads, men var et af flere centre. Det er dog klart, at østersøsilden i det væsentlige blev leveret til dele af Østeuropa, hele Tyskland samt Nederlandene.

Visse emner er skåret fra. Vi hører eksempelvis meget lidt om de bornholmske fiskerlejer, og sildefiskerierne på Helgoland i Vesterhavet er ikke medtaget, skønt de følger sig ind i kæden af internationale pladser og udviser interessante ligheder med forholdene i Skåne. Konsum af sild er knapt behandlet, skønt en behandling af dette emne kunne have bragt indsigter og forklaringer. Forfatteren forklarer eksempelvis det internationale fiskeris forsvinden omkring 1600 ved privilegiernes bortfald. Her kunne han med fordel også have set på det generelt faldende fiskeforbrug ved denne tid. En undersøgelse af sildens plads i den centraleuropæiske ernæring ville tilsvarende have muliggjort præcisere overvejelser over eksportens omfang. Man savner vel trods alt også de overvejelser over sammenhængen mellem fiskeforbrug, urbanisering og fastetider, der er et fremtrædende tema i Lampens nævnte afhandling. Men det må uden tvivl siges, at Jahnkes værk repræsenterer et stort fremskridt. Bogen fremstår som uomgængelig for den fremtidige beskæftigelse med Danmarks økonomiske historie i middelalderen. Der er tale om en yderst kompetent og sikker gennemgang af et stort og kompliceret kildemateriale, der leder frem til velargumenterede slutninger.

Bjørn Poulsen

JØRGEN NYBO RASMUSSEN: Die Franziskaner in den nordischen Ländern im Mittelalter. Franziskanische Forschungen 43. Heft. Verlag Butzon & Bercker, Kevelaer 2002. xv + 617 + 32 sider illustrationer, euro 55.

Nybo Rasmussens værk, resultatet af livslang forskning, må naturligvis i første omgang bedømmes på hans præmisser. Nybo har valgt at skildre franciskanermunkene eller gråbrødrene i hele ordensprovinsen Dacia, som også omfattede Norge og Sverige-Finland. Fremstillingen er tematisk, ikke kronologisk, om end et kapitel behandler klostergrundlæggelserne i 1200-tallet. Den er skrevet på et i og for sig glimrende tysk, øjensynligt af Nybo selv, som man kan slutte af, at en franciskansk lærd i Osnabrück i forordet takkes for sproglige rettelser. De nordiske stednavne er behørigt udstyret med vore specielle æ, ø og å'er, selv om svipsere som Naestved og Nyköping forekommer. Fremstillingen er særdeles omfattende, men Nybo bebuder ikke desto mindre hele to følgende bind. Det ene om gråbrødrenes indre, religiøse liv, herunder observantbevægelsen i Danmark, samt ordenens sociale opgaver – nærmest opfattet som sjælesorgen, antydes det (jf. oversigten over bindets planlagte ni kapitler i noten s. 10), det andet, øjensynligt endnu kun løst skitserede, om reformationstidens 'eksistenskamp', som Nybo betegner ordenens opløsning omkring 1530, da klosterbygningerne overgik til kommunale formål. Det foreliggende værk skal altså omhandle gråbrødrenes ydre liv i nordisk middelalder.

Den tematiske synsvinkel giver Nybo gode kort på hånden, når han på bred, nordisk baggrund skildrer klosterlivet, samt mulighed for indgående drøftelser af spørgsmål som fattigdomskravet, det principielle påbud om, at munkene intet måtte eje. Men som klippeskær lurer uundgåeligt mange steder faren for gentagelser, når de samme efterhånden ret velkendte træk af ordenens historie passerer revy. Her slingrer skuden betænkeligt. At ordenen ansues indefra ses karakteristisk af den afsluttende oversigt over de 48 nordiske franciskanerklostre, som er anlagt efter de otte kustodier. Herved går kronologien tabt. Rækkefølgen Ribe 1232, Visby 1233, Slesvig 1234, Viborg og Söderköping 1235, Randers og Svendborg 1236, Roskilde 1237, Tønder og